

Tragom Benkovićevih slika u dvorcu Pommersfeldenu

Antonio Brajder

Samostalni istraživač, Erlangen

Izvoran znanstveni rad – 75 Benković, F.

10. prosinca 1990.

Lothar Franz von Schönborn, knez izbornik i nadbiskup Mainza, biskup bamberski i carski kancelar, svjetovni i crkveni vladar u Franačkoj izgradio je dvorac Pommersfelden kao svoju privatnu rezidenciju u ljetnikovac. Bio je veliki ljubitelj slikarstva, te je od samog početka planirao zasnivanje galerije slika u novom dvorcu, jedne od najvećih u tadašnjim njemačkim zemljama. Pored slika starijih majstora nabavljao je poglavito slike suvremenika s kojima se i osobno dopisivao. Tako je sabrao značajnu zbirku baroknog slikarstva koja se u osnovnim crtama, a posebno u dijelu talijanskog slikarstva, do današnjeg dana sačuvala i još se uvijek nalazi u privatnom vlasništvu grofova von Schönborn.

Prije desetak godina, prigodom jednog posjeta dvorcu Pommersfeldenu, zapazio sam u galeriji sliku koja je od baroknog ambijenta odskakala neobičajeno plošnim, gotovo *modernim* figurama, hladnim koloritom i mističnošću prikazane scene: bila je to *Žrtva Ifigenije* Federica Benkovića. Sjetio sam se odmah prekrasne slike *Abraham žrtvuje Izaka* iz Strossmayerove galerije

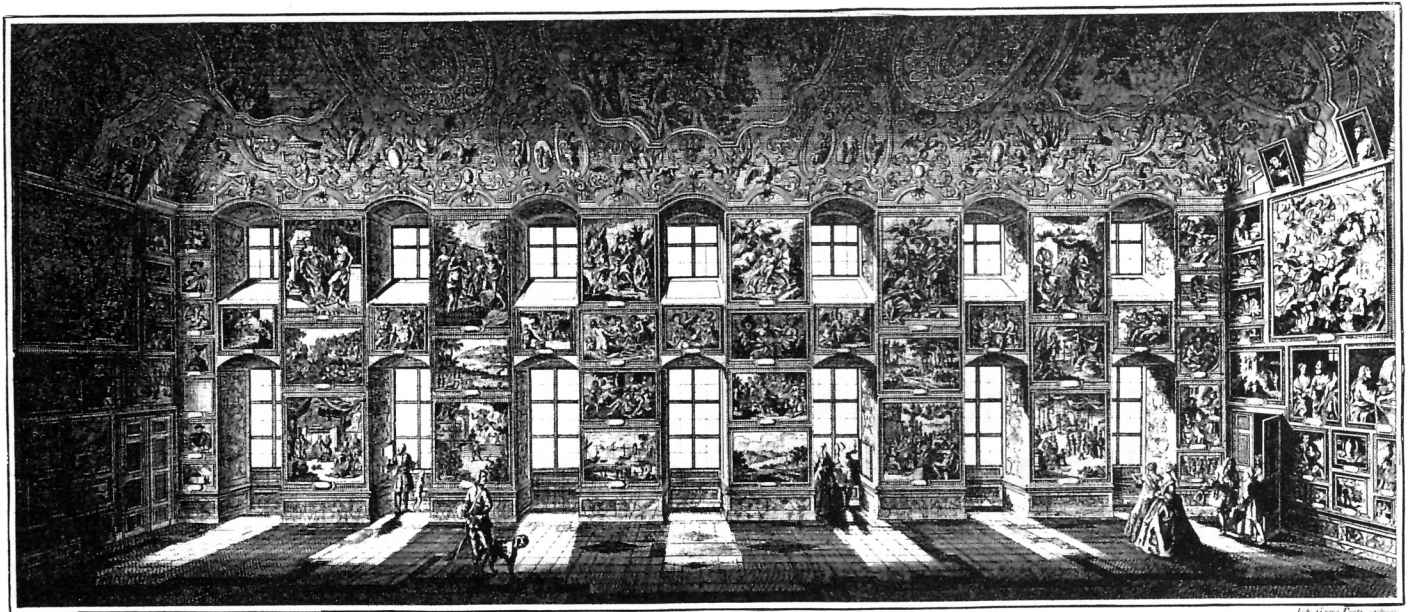
Pregledom kataloga i rukopisnih inventara in situ istražena je sudbina slika što ih je za dvorac Pommersfelden kraj Bamberga početkom osamnaestog stoljeća izveo Federico Benković. Ukazano je na neke pogrešne navode u literaturi o tim Benkovićevim slikama te na izvore tih grešaka. Pregledana je i izmjerena slika **Hagara i Izmael** kako bi se došlo do dodatnih podataka važnih za diskusiju o podrijetlu slike **Abraham žrtvuje Izaka** iz Strossmayerove galerije u Zagrebu. Ujedno se koristimo prilikom da se, prvi put u našoj literaturi, objave bakrorezi galerije u Pommersfeldenu iz 1728. godine po crtežima Salomona Kleina na kojima su, među ostalim, reproducirane Benkovićeve slike **Hagara i Izmael** te **Abraham žrtvuje Izaka**.

u Zagrebu. Vidjevši moj interes, vodič mi je svratio pozornost na još jednu Benkovićevu sliku: *Hagaru i Izmaela*, koja je visjela visoko na stupu na prozorskoj strani galerije.

Početkom 1989. priredena je u Germanisches Nationalmuseumu u Nürnbergu monumentalna izložba *Grofovi von Schönborn: crkveni velikodostojnici, kolekcionari i meceni*. Izloženo je bilo oko pet stotina umjetničkih predmeta, a izašao je i luksuzno opremljeni katalog na šest stotina stranica velikog formata. Među izloščima posebno su se isticale slike iz barokne zbirke Lothara Franza von Schönborna, među njima i dvije spomenute Benkovićeve slike. One su pobudile posebnu pozornost posjetitelja, jer su u dvorcu Pommersfeldenu dostupne ili specijalistima, ili slučajnim izletnicima. Izvršno organizirana vođenja, koja su preuzeli suradnici GNM-a, vraćala su pozornost na Benkovićeve radove koji je ovdje, okružen svojim baroknim suvremenima zračio svojom posebnošću.¹

Novost su bili bakrorezi šenbornskih dvoraca iz grafičke zbirke, koji inače nisu dostupni širokoj publici; među inima posebno oni s motivima iz dvorca Pommersfelden što ih je 1724. crtao Salomon Kleiner, a koji su tiskani 1728. u Augsburgu. Iako je prvotna svrha tih bakroreza bila da prikažu vrtove i arhitekturu obiteljskih dvoraca, Lothar Franz von Schönborn dao je izraditi i crteže dvaju glavnih zidova toliko mu drage galerije u Pommersfeldenu. Unatoč malenom formatu slike iz tadašnje zbirke vrlo su vjerno prikazane, što je očividno kad se usporede s onim slikama koje još i danas pripadaju zbirci.

¹ Nakon Kukuljevića Sakcinskog koji je sredinom prošlog stoljeća oživio sjećanje na tada već zaboravljenog Benkovića, njime su se tek u ovom stoljeću počeli opet baviti povjesničari umjetnosti. Prethodnik je bio Roberto Longhi, koji 1922, nakon posjeta pomersfeldenskoj galeriji u svom skercu: *Um ignoto corrispondente del Lanzi sulla Galleria di Pommersfelden*, nalazi riječi oduševljenja za Benkovićevu *Ifigeniju*. Taj prilog tada nije bio objavljen, ali je čitan u privatnim stručnim krugovima. Slijede istraživanja Donatija i Pallucchinija da bi oživljavanje Benkovićevo djela u povijesti umjetnosti kulminiralo uvrštenjem i objavljivanjem reprodukcije *Žrtve Ifigenije* u Propyläen Kunstgeschichte 1971. godine.

Vue du dedans de la Galerie vers la Cour:

Prospect der Galerie gegen den Hof!

№ 17.
von P. von Sch. von M.

17. 1. 1728. 1728. 1728.

110. Prozorska strana velike galerije u Pommersfeldenu. Bakrorez prema crtežu Salomona Kleinera, Augsburg 1728. Kunstsammlungen Graf von Schönborn – Wiesentheid, Inv. Nr. 751
(Reprodukcija iz kataloga: »Grafen von Schönborn: Kirchenfürsten, Kolektionäre, Mäzenen«, dopuštenjem Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg)

Posebno je zanimljivo bilo na izloženom bakrorezu prepoznati Benkovićevu Hagaru i Izmaela na prozorskoj strani galerije, na gotovo istom mjestu što ga zauzima u današnjoj zbirci. Desno od nje zabilježio je Kleiner još jednu Benkovićevu sliku koje u zbirci više nema: *Abraham žrtvuje Izaka* (sl. 110 i 111). Nema nikakve sumnje da taj Abraham gotovo u detalju odgovara Benkovićevom Abrahamu iz Strossmayerove galerije u Zagrebu.

POTJEČE LI ZAGREBAČKI ABRAHAM IZ NEGDAŠNJE ZBIRKE U POMMERSFELDENU?

Atribucija slike *Abraham žrtvuje Izaka* iz Strossmayerove galerije potječe od Rodolfa Palluccinija. Slika se nalazila u jednoj privatnoj zbirci u Londonu gdje se smatralo da je djelo Piazzette. Palluccini je pripisuje Benkoviću kojim se upravo u to doba bavio i o kojem je bio napisao nekoliko članaka. Slika je tada, 1936. godine, ponuđena na dražbi u Sothebyju, gdje ju je kupilo Društvo prijatelja Strossmayerove galerije. Palluccini navodi u svojem članku² da nije moguće utvrditi je li to onaj isti Abraham kojega su na osnovu vojnih dažbina 1801. godine u dvorcu Pommersfelden rekvirirale francuske vlasti. Prijepis dokumenta na kojeg se poziva Palluccini mogao sam pronaći u rukopisnom inventaru iz 1808. godine i on glasi:

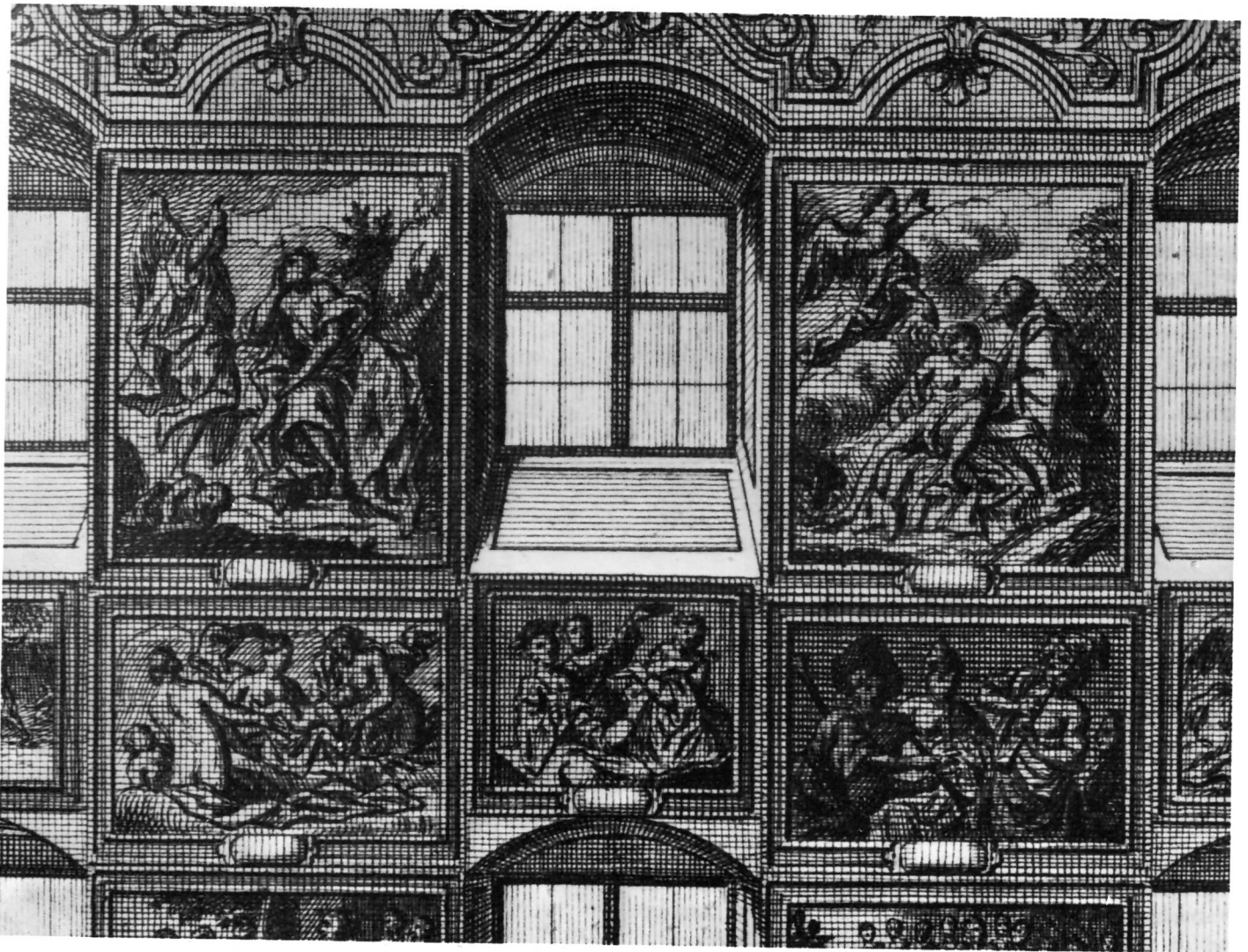
Prijepis: *Procjena slika koje su po nalogu inkvizicijskog ureda u Bambergu a u korist Francuske Republike skinute i odnesene iz ovdašnjeg dvorca:*

50 Fl Seneka od Carla Lotta
100 Fl 2 velike Benkovićeve slike s prizorima mitologije
50 Fl Kleopatra...
100 Fl iz mitologije
100 Fl Kralj Aleksandar Veliki koji posjećuje Arhimeda
225 Fl Josip... od Tiziana
Ovo potvrđuje i posvjedočuje
Pommersfelden 10. siječnja 1801.
Andreas Mattenheimer, dvorski slikar.

Pretpostavku da je zagrebački Abraham 1801. otet iz Pommersfeldena preuzimaju hrvatski izvori, kao npr. A. Schneider u Hrvatskoj enciklopediji II. str. 393: ...Prva i treća slika nalaze se još u Pommersfeldenu, drugu, danas u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu, i četvrtu (*Apolon*) odnijeli su Francuzi 1801. kad su bili zauzeli dvor. Kruno Prijatelj u svojoj knjižici *Benković* iz 1952.

² Rodolfo Palluccini: *Profilo di Federico Benkovich* u *La critica d'arte*, Firenca 1936, str. 205-220. i slike 138-145.

Zanimljivo je da Palluccini nigdje ne spominje bakroreze Salomona Kleinera, što vodi na pretpostavku da ih nije poznao. U prilog te pretpostavke govore i njegova kolebanja u atribuciji zagrebačkog *Abrahama* šezdesetih godina kad ga ponovo pripisuje Piazzetti, ali se ubrzo vraća svojoj atribuciji Benkoviću. S druge strane, Palluccini je za svojih studijskih putovanja po Njemačkoj sredinom tridesetih godina boravio u Pommersfeldenu (vidi zahvalu grofici Ernestini Ruffo Schönborn u gore citiranom članku), gdje su se spomenuti bakrorezi nalazili u zbirci, ali nisu bili izloženi. Fischerova dizertacija s katalogom iz 1928, koju P. citira, također ih spominje. Široj publici ti su bakrorezi dostupni tek nakon 1980, kad su izašli u knjižici *Schönbornschlösser* u izdanju Die bibliophilen Taschenbücher.

111. Detalj iz slike 1: Benkovićeve slike pomersfeldenske zbirke *Hagara i Izmael* te *Abraham žrtvuje Izaka*. (dopuštenjem Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg)

piše: ...ukoliko je žrtva Abrahamova iz Pommersfeldena, kako je vjerojatno, slika te teme u galeriji Jugoslavenske akademije u Zagrebu... Vinko Zlamalik u katalogu Strossmayerove galerije 1982, pozivajući se na Palluccchinija, navodi pretpostavku da su sliku odnijeli iz dvorca Pommersfelden francuski vojnici 1801.

godine. Iste godine Kruno Prijatelj u knjizi *Barok u Hrvatskoj* izražava se nešto opreznije: *uz pomersfeldenski ciklus povezivala se slika žrtva Abrahamova... iako su njezine dimenzije ne poklapaju u potpunosti s onima u starom katalogu pomersfeldenske zbirke.*

Nakon Palluccchinija 1936. u svjetskoj se literaturi više ne spominje mogućnost da zagrebački Abraham potječe iz zbirke Lottara Franza von Schönborna. Ta je hipoteza bila nepoznata, ili pak nedovoljno vjerojatna autorima kataloga nirnberške izložbe 1989. jer je ne spominju već samo navode da je slična *Hagari i Izmaelu, Abraham žrtvuje Izaka* nestala.

Donzelli 1957.³ i Rosenberg 1981.⁴ napominju da se u zbirci nalazila i žrtva Abrahamova, ali da je uništena 1756, ne navodeći izvore na kojima bi se ta tvrdnja zasnivala.

U svojem članku o Benkoviću u *Dizionario degli Italiani* 1966. navodi Nicolo Ivanoff da se kod zagrebačke slike radi o vlastitu relici negdašnje slike u Pommersfeldenu. Nešto opreznije piše Ruggeri u *Arte Veneta* 1978 *...žrtva Abrahamova iz Zagreba koja vjerojatno varira izgubljenom slikom iz Pommersfeldena.*

³ Donzelli: *Pittori veneti del Settecento*, Firenca 1957, str. 21.

⁴ Pierre Rosenberg: *Arte Veneta* 1981, str. 187.

⁵ Peter Oluf Krückmann: *Federico Benkovich 1677-1753*, Georg Olms Verlag 1988, Hildesheim – Zürich – New York.

⁶ Palluccchini *ibid.*, primjedba 12, str. 207.

Z. Wyroubal: *Benkovićeve slike stare galerije*, Bull. JAZU, Zagreb 1961.

⁷ Pojedini opisi slike *Apolon kažnjava Marsiju glase*: Katalog 1719: *Platfond kako Apolon kažnjava Marsiju s različitim (figurama)*.

Katalog 1746: *Platfond kako Apolon kažnjava Marsiju s nimfama, satirima i drugim sporednim figurama*.

Inventar 1805: *Platfond. Apolon kažnjava, u prisutnosti mnogih šumskih bogova, Marsiju. Prirodna veličina na platnu*.

Inventar 1808: *Platfond. Apolon kažnjava Marsiju ibid.*, soba 29: *Platfond koji prikazuje kako Apolon odire Marsiji kožu*.

⁸ Svi podaci o inventaru 1808, te navedene paginacije odnose se na rukopisni prijepis inventara koji se čuva u dvorskoj biblioteci u Pommersfeldenu.

Sasvim je određen u odbacivanju prvotne Palluchinijeve pretpostavke o podrijetlu zagrebačkog Abrahama Peter Oluf Krückmann u svojoj monografiji o Benkoviću iz 1988. godine, inače dosad najopsežnijem djelu uopće o tom velikom slikaru.⁵ Za razliku od gore navedenih autora Krückmann navodi niz argumenata koji po njegovom mišljenju govore protiv pomersfeldenskog podrijetla zagrebačkog Abrahama: a) zagrebačka slika veća je za cca 7 cm od navoda starih kataloga, b) za razliku od *Hagare i Ifigenije* nema pentimenata, dakle je slika rađena kasnije na osnovi već poznate kompozicije, c) francuska vojska odnijela je Benkovićeve slike iz dvorca 1801. dok se Abrahamova žrtva u Pomersfeldenu spominje sve do inventara 1808, što je Krückmann ustanovio pregledom stare dokumentacije, d) stilistički razlozi koji izlaze iz Krückmannove stilističke i razvojne interpretacije Benkovićeve radova, a u diskusiju kojih se nećemo upuštati, jer bi to prelazilo okvire ovog pregleda.

Te i neke u daljnjem tekstu navedene proturječnosti potakle su me da pokušam slijediti trag Benkovićeve slika na temelju originalnih dokumenata u dvorcu Pomersfelden.

ISTRAŽIVANJE U POMMERSFELDENU

Za tvrdnju o uništenju pomersfeldenskog Abrahama 1756. (Donzelli, Rosenberg) ne može se u dvorskim izvorima pronaći nikakav pokazatelj (kao npr. ratni događaji, požar ili sl.). Budući da navedeni autori nisu istraživali na samom mjestu pretpostavljamo da se radi o zabuni koja se preuzimanjem provlači kroz kasniju literaturu.

Tragove Benkovićeve slika možemo pratiti na osnovi kataloga i inventara galerije koji su nastajali tijekom prošlih stoljeća. Važnu ulogu u diskusiju o podrijetlu zagrebačkog Abrahama igra veličina slike. Wiroubal navodi u svom članku⁶ za veličinu *Abrahama* 221 × 165, što je nešto veće od *Hagare i Izmaela*. Da bi se dobio uvid u pouzdanost starih kataloga, objavljujemo ovdje preglednu tablicu kataloga i inventara koji se čuvaju u dvorskoj biblioteci u Pomersfeldenu a u kojima se pojavljuju Benkovićeve slike. Tablica pokazuje i dimenzije slika, kako su navedene u spomenutim izvorima.

Godina	Autor/Izdavač	Hagara		Abraham	
		visina	širina	visina	širina
1719. katalog	Rudolf Byss	7'	5'5"	7'	5'5"
1721. rukopis	nepoznat/prijepis	7'	5'5"	7'	5'5"
1728. bakrorez	prema Kleineru	reprodukcija	reprodukcija		
1746. katalog	Würzb/anonim.	4'9"	5'	8'	5'5"
1752. inventar	Pögl/Diez, prijepis	4'9"	5'	8'	5'5"
1771. inventar	Treu	—	—	—	—
1774. katalog	prema Byssu	7'	5'5"	7'	5'5"
1805. inventar	Dorn (?), original	7'11"	5'9"	nema	
1808. inventar	nepoznat, prijepis	4'9"	5'	(8'	5'5")
1857. katalog	anoniman	7'4"	5'5"	nema	
1866. katalog	Maillinger	213	157	nema	
1894. katalog	Frimmel	214	158	nema	
1924. katalog	Fischer	214	159	nema	
1989. vlastito mjerenje		213	158,5	—	

SPECIFICATION

Deren Malereyen in der GALLERIE des Herzoglich-Privat-Schlusses zu Pommersfelden/ sowohl nach der Höhe als Breite / des Nürnbergers Schuls

	Hoch.		Breit.	
	Ed. 3ea.	Ed. 3ea.	Ed. 3ea.	Ed. 3ea.
128. Wie Hercules den Antzum erdrucket / groß Leben. Von Michael Angelo bona rota.	8.	6.	6.	6.
129. Die Tauff Christi von Joanne / großleben / sehr gute Copia	9.	—	6.	5.
130. Agar in der Wüste / nebst einem Engel und ihrem Sohn Ismael / Lebensgröße ganze Figuren. Nach Guido Rhene.	7.	—	5.	5.
131. Wie Abraham seinen Sohn Isaac opffert / Lebens. groß ganze Figuren. Vom Bencovich.	7.	—	5.	5.
132. Wie Judith vom hohen Priester und dem Volk empfangen wird / ganze Figuren / Lebensgröße. Vom Brendel.	8.	8.	5.	8.
133. Die Geburt Christi mit vielen Lebensgroßen Figuren / Eine gute Italianische Copia. nach Carlo Maratta.	9.	7.	5.	8.
134. Socrates und Xantippe in Oval. Vom Langetti.	5.	—	4.	—
Oberste Reihe in der Gallerie.				
135. Jacobus: ein Brustbild Lebensgröße. Von Daniel Seyder.	2.	6.	2.	2.
136. Ein ander Brustbild von einem Mann / Lebensgröße. Von Lanfranco.	2.	6.	2.	2.
137. Eines Römischen Kayfers Brustbild / großleben. Von Fetti di Mantoua.	3.	6.	2.	8.
138. Ein Mannsbild in einem Belg von alter Tracht / Brustbild. Von Holbein.	3.	2.	2.	4.
139. Eine Frau von eben dergleichen Tracht / Brustbild. Von Holbein.	3.	—	3.	4.
140. Ein Mann in alter Tracht mit einem Kröge / Brustbild. Von Golzio.	3.	—	3.	4.
141. Ein Frauenbild in gleicher Tracht / Lebensgröße Brustbild. Von Golzio.	3.	—	3.	4.

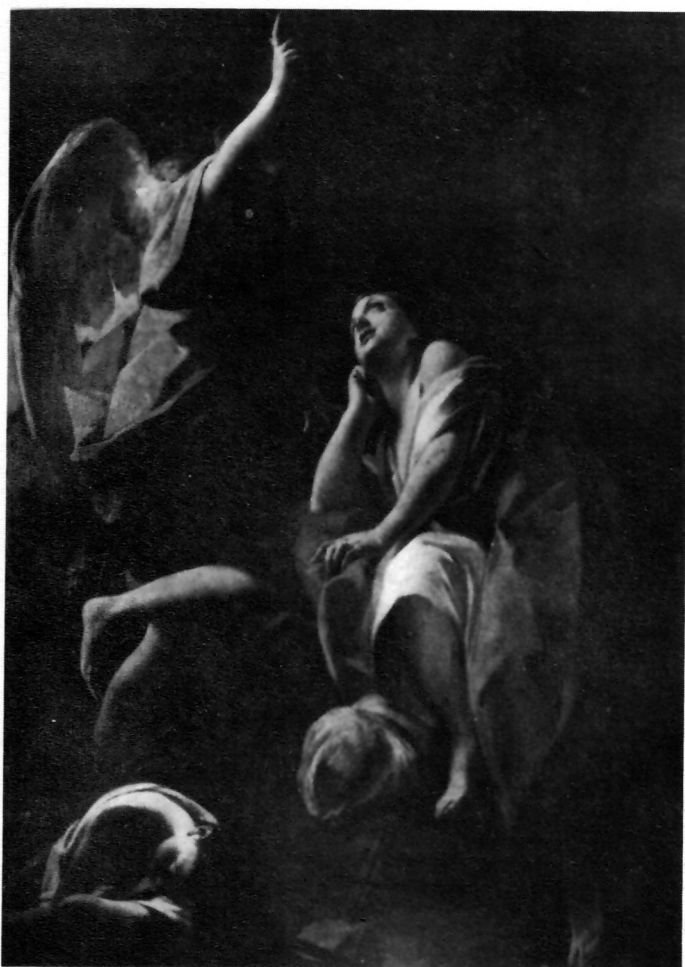
142. Ein

112. Reprodukcija stranice kataloga pomersfeldenske zbirke dvorskog slikara Rudolfa Byssa iz 1719. godine u kojem se po prvi put, pod brojevima 130 i 131 pojavljuju Benkovićeve slike *Hagara* i *Izmael* te *Abraham* žrtvuje *Izaka* (u posebnom popisu stropnih slika spominju se još *Žrtva Ifigenije* i *Apolon kažnjava Marsiju*)

Dimenzije slika dane su u nirnberškim stopama (') i colima (") odnosno u centimetrima. (1 stopa = 30,3 cm, 1 col = 2,5 cm). Počevši od prvog kataloga 1719. navedeni su svi dostupni katalozi i rukopisni inventari do današnjih dana.

Pogled na tablicu ukazuje na neke nelogičnosti, kao što su promjene dimenzija slika tijekom vremena. Posebno je nevjerojatan podatak za *Hagaru* iz 1746, 1752. i 1808. gdje je slika gotovo *repolovljena*, dok današnje dimenzije slike uglavnom odgovaraju onima iz prvog kataloga 1719. Da bi se objasnile takve proturječnosti treba poznavati historijat pojedinih inventara i na temelju toga ocijeniti njihovu pouzdanost, jer su ih često pisali ili prepisivali laici.

Prvi katalog iz 1719. tiskan je u Bambergu, a sastavio ga je dvorski slikar Rudolf Byss. Zanimljivo je da je to prvi tiskani galerijski katalog u Njemačkoj uopće (sl. 112). Izuzevši neke smjele atribucije starijih majstora, katalog se smatra vrlo pouzda-

113. Federico Benković, HAGARA I IZMAEL, Pommersfelden

114. Federico Benković, ABRAHAM ŽRTVUJE IZAKA, Strossmayerova galerija, Zagreb

nim. Iz njega izlazi da su obje Benkovićeve slike bile podjednake veličine, što, međutim, ne mora značiti da su bile potpuno jednake. Lako je naime moguće da je Byss, znajući da se radi o sličnim slikama, točno izmjerio samo jednu od njih.

Inventar iz 1721. potječe od nepoznatog posjetitelja dvorca koji je na kratko vrijeme dobio na uvid Byssov katalog.

Inventarski brojevi i dimenzije slika prepisani su od Byssa, dok su nazivi slika slobodno prepričani.

Anonimni tiskani katalog iz 1746. sadržava očitu grubu grešku u visini *Hagare i Izmaela*. Pregled originalnog kataloga otkriva izvor te greške: naime, slika koja je navedena neposredno ispred *Hagare*, *Ahilej* od *Lairessesea*, ima upravo te dimenzije (4'9" – 5'). Pisac danas zagubljenog inventara iz 1739, a na kojem se zasnivaju katalog 1746. i inventar 1752. unio je vjerojatno pri prepisivanju pogrešnu dimenziju. *Abraham* je u istom katalogu za cijelu stopu viši, što je vjerojatno također greška koja se ne može objasniti mjerenjem s okvirom jer je širina slike ostala ista.

Tiskani katalog iz 1774. (?) ne donosi nikakve nove podatke jer se radi o pretisku originalnog Byssova kataloga. Godine 1759, tijekom rata s Pruskom, vojska je u dvorcu počinila velike štete. Dio slika je sakriven, a dio prebačen u druga sjedišta obitelji Schönborn. Moguće je da su u to doba neke slike stradale, kon-

kretnih podataka o tome nema. Novi direktor galerije, slikar Marquard Treu, sastavio je 1771. inventar slika ali bez naziva i autora, tako da iz tog dokumenta ne možemo dobiti nikakve podatke o eventualnoj sudbini *Abrahama*.

Za vrijeme ratova francuske revolucije slike su opet sklonjene u tajna spremišta iz kojih su izvadene tek 1805. kad se pojavljuje i novi inventar. U njemu nalazimo *Hagaru* na starom mjestu u velikoj galeriji, ali se *Abraham* više ne spominje. U međuvremenu je, kao što smo već spomenuli, godine 1801. došlo do zapljene slika, među kojima se spominju i dvije slike od Benkovića. Pallucchini je pretpostavio da je tada, uz *Abrahama*, odnesena i slika *Apolon kažnjava Marsiju*. Protiv te teze govori, međutim, činjenica da se u inventaru iz 1805. Benković spominje, kao što je ispravno primijetio Krückman, tri puta (*Hagara*, *Ifigenija*, *Apolon*). Taj inventar iz 1805. nisu poznavali ni Pallucchini ni Fischer! Mogućnost da je *Apolon* u inventar iz 1805. ušao previdom pri prepisivanju npr. iz starijih inventara nije vjerojatna jer je naziv slike različit od onog iz prethodnih kataloga što podupire pretpostavku da ju je autor stvarno vidio.⁷ Osim toga to je jedini inventar u kojem je navedena veličina slike (5'6"/9'3").

Ali to nije jedini razlog zbog kojeg se ta Palluchinijeva pretpostavka ne može održati. Pregledom prijepisa inventara iz 1808.

godine⁸ ustanovio sam da se *Apolon* ne spominje posljednji put u inventaru 1805. godine, kako tvrdi Krückmann u svojoj monografiji, već ga nalazimo i u inventaru iz 1808, i to dva puta: u glavnom popisu slika pod brojem 529 na stranici 144. i u inventaru prostorijski u sobi br. 29 na stranici 29. kao *plattfond*.

Nadalje navodi Krückmann protiv Palluchinijeve teze da je zagrebački *Abraham* 1801. odnesen iz Pommersfeldena činjenicu da se slika spominje u inventaru 1808. I zaista se tu u glavnom popisu slika pod brojem 131 na stranici 118. navodi *Abraham*, ali ne i prostorijski u kojoj se 1808. nalazi kao što je to slučaj kod ostalih slika na toj stranici. Naziv tog glavnog popisa glasi u točnom prijevodu: *Popis dvorcu Pommersfeldenu pripadajućih slika prema protokolu inventara iz godina 1755-1757*. Uz svaku sliku navedeno je u kojoj se sobi zatekla prilikom popisa 1808.

U istom svesku nalazimo posebno poglavlje koje nosi naslov: *Popis onih slika koje su u pomersfeldenskom protokolu inventara iz godina 1755-1757. opisane, ali se u Pommersfeldenu više ne nalaze*. Tu je navedeno 66 slika, među kojima i Benkovićev *Abraham žrtvuje Izaka*. Dakle, *Abraham* se 1808. ipak nije više nalazio u dvorcu! Interesantno je da je taj previd napravio već Fischer u svom, inače vrlo puzdanom katalogu iz 1923. godine, gdje uz opis *Hagare* nalazimo napomenu: *pendant Abraham nije više u zbirci. Godine 1808. broj 131*.

Prema tome moguće je, barem što se kataloških podataka tiče, da je *Abraham* stvarno 1801. odnesen iz dvorca. U svim starim inventarima pomersfeldenske zbirke navode se samo četiri Benkovićeve slike. Ostaje otvoreno pitanje koja bi to druga odnesena slika mogla biti? Krückmann navodi pretpostavku da obje slike potječu iz austrijskog dvorca Schönborn – Mallebern. Ali zašto bi u tim nesigurnim vremenima slike bile prebacivane iz Austrije u Pommersfelden? Indicija za takav prijenos u izvorima ne nalazimo.

Za buduću diskusiju tog otvorenog pitanja zanimljivo je navesti da zbrajanjem pojedinačno navedenih slika u dokumentima o zapljeni za vrijeme francuske okupacije dobivamo ukupno 11 slika – u inventaru iz 1808. navodi se na stranici 165. da su Francuzi odnijeli ukupno 10 identificiranih slika. Možda je tada u stvarnosti odnesena samo jedna Benkovićeva slika (*Abraham?*), a u prijepis citirane procjene unesene su zabunom dvije?

Vratimo se još pitanju dimenzija *Hagare* i *Abrahama*. Zahvaljujući ljubaznosti organizatora izložbe u Nürnbergu mogao sam nakon izložbe izmjeriti i pregledati *Hagaru* i *Izmaela*. Preko sredine slike dimenzije su 158,5 × 213 cm. U razgovoru s restauratorima GNM-a mogao sam saznati da je slika rantoalirana; vrijeme rantoalacije nije poznato. U samom dvorcu Pommersfelden također nema podataka o restauratorskim radovima. Prema stanju slike može se zaključiti da je često lakirana, posljednji put 1958, dok je prije izložbe 1989. izvršena regeneracija firnisa (pogled na starije reprodukcije pokazuje znatno izraženiju krakelaturu). Na pojedinim mjestima skupila se boja što je, prema riječima restauratora, tipično za starija ljepljenja na novo platno pri kojima se radilo s previsokim temperaturama.

Prvotno platno, odnosno njegovi ostaci, preklopljeno je preko ruba keilrame. Nije isključeno da je slika pri rantoaliranju bila smanjena zbog istrošenosti platna na rubovima.

S lijeve strane nalazimo staro platno s ostacima originalne boje u punoj širini ruba keilrame (oko 4 cm).

Dimenzija slike mogla se mijenjati pri kasnijim rantoalacijama, kao što je već upozorio Wyroubal. U svakom slučaju minimalna razlika u veličini *Hagare* i *Abrahama* danas se ne može upotrijebiti kao argument u diskusiji o podrijetlu zagrebačkog *Abrahama* koje i nadalje ostaje otvoreno. Prvotna oprezna Palluchinijeva hipoteza nije izgubila, već je dapače, Kleinerovim objavljivanjem bakroreza, dobila na vjerojatnosti. Svrha je ovog priloga bila ukazati na danas dostupni arhivski materijal u dvorcu Pommersfelden te na činjenice koje mogu pomoći u rasvjetljavanju ovog za Strossmayerovu galeriju nadasve zanimljivog pitanja.

Na ovom mjestu želim posebno zahvaliti gospodinu Karlu Grafu von Schönbornu na dopuštenju za rad u biblioteci njegova dvorca Pommersfeldena, gospođi dr. Katarini Bott, kustosu zbirke, na podršci koju mi je pružala za vrijeme istraživanja i bez koje zasigurno ne bih skupio izložene podatke te gospodinu Hermannu Mauieu, upravitelju izložbe *Grofovi von Schönborn* u Germanisches Nationalmuseumu, koji mi je omogućio pregled slike *Hagare* i *Izmael* te razgovor s muzejskim restauratorima.

Summary

ON THE TRAIL OF BENKOVIĆ'S PAINTINGS AT THE CASTLE IN POMMERSFELDEN

Through the examination of the catalogues and the inventory of manuscripts in situ we have looked into the fate of the paintings made for the Pommersfelden Castle near Bamberg by Federiko Benković at the beginning of the 18th century. We have pointed out some incorrect information in the literature on these paintings of Benković's, as well as the sources of such errors. The painting of **Hagar and Ishmael** was examined and measured in order to obtain additional relevant information for the discussion regarding the origin of the **Sacrifice of Abraham** in the Strossmayer Gallery, Zagreb. We also make use of the opportunity to publish for the first time in our professional literature the 1728 copperplate prints from the Pommersfelden Gallery based on Salomon Kleiner's drawings. Benković's painting of **Hagar and Ishmael** and the **Sacrifice of Abraham** are also reproduced on them.